

Boekbeoordelingen

Jan van Ruusbroec, *Opera omnia 9: Van seven trappen*. Uitgegeven door R. Faesen, Tekst vertaald in het Engels door H. Rolfson, Tekst vertaald in het Latijn door L. Surlus (1552). Turnhout: Brepols, 2003. (Studiën en Tekstuitgaven van Ons Geestelijk Erf xx 9). – ISBN 978 2 503 04091 2 en 978 90 209 5225 4. € 125,-

Met *Van seven trappen* heeft Rob Faesen het negende deel bezorgd in de kritische *Opera Omnia*-editie van het werk van de Brabantse mysticus Jan van Ruusbroec (1293-1381). Deze reeks, die onder redactie staat van Guido de Baere, wil de vervulling zijn van de oude wensdroom van het Ruusbroecgenootschap om een volwaardige kritische editie van Ruusbroecs oeuvre beschikbaar te maken. De vorige editie, Jan van Ruusbroec, *Werken* (4 dln., tweede uitgave 1944-1948) kon niet tegemoetkomen aan de hedendaagse hoge wetenschappelijke eisen, onder meer om alle varianten te bestuderen en op te nemen. De *Opera omnia*-uitgave doet dat wel, en heeft daarnaast ook de ambitie om Ruusbroec toegankelijk te maken voor een groter publiek, dat wil zeggen ook voor niet-wetenschappers en voor niet-Nederlandstaligen. Voor deze laatste groep is onmiddellijk naast de Middelnederlandse tekst een (Amerikaans-)Engelse vertaling te vinden. Ook alle andere tekst in de *Opera omnia*-uitgave is in het Engels; enkel de minder technische delen zijn, telkens achter de Engelse versie, ook in het Nederlands opgenomen.

Dat is het geval voor de inleiding in het begin van de editie van de *Trappen*. Net als in andere delen uit de reeks krijgt de lezer hier achtereenvolgens informatie over de datum en de context van het werk, de structuur en de inhoud, de thema's en bronnen en de werklank. Alles samen nemen deze paragrafen niet meer dan dertien pagina's in beslag, wat betekent dat Faesen zich beperkt tot het allernoodzakelijkste; hier kom ik zo meteen nog op terug. Tot slot bevat de inleiding een toelichting bij de wijze van uitgeven. Dan volgt het eerste deel, enkel in het Engels, dat de weerslag is van het onderzoek naar de overlevering in handschriften van *Van seven trappen*. Sinds de publicatie van Willem de Vreese's *Beschrijving der handschriften van Jan van Ruusbroec's werken* (Gent, 1900-1902) zijn er nog vijf manuscripten boven water gekomen waarin de tekst van de *Trappen* is terug te vinden. Dat

brengt het totaal op vijftien, waarvan slechts vier de complete tekst bevatten. Een nagenoeg complete versie is overgeleverd in drie handschriften en twee handschriften bevatten fragmenten. In de overige zes van de vijftien codices die door Faesen worden opgesomd en vervolgens ook beschreven zijn excerpten uit de *Trappen* terug te vinden, dat wil zeggen passages die bewust door de kopiïsten zijn geselecteerd.

Als legger voor zijn editie heeft Faesen het zogenoemde handschrift A gekozen. Dit is het overgebleven deel van het tweedelige handschrift met Ruusbroecs verzamelde werk, dat nog tijdens diens leven tot stand gekomen is in het Groenendaalse klooster waar hij prior was. Het handschrift wordt heel betrouwbaar geacht en daarom dus is de doorlopende Middelnederlandse tekst die de lezer in Faesens editie gepresenteerd krijgt, volledig terug te voeren op de originele tekst van de kopiïst van A. Uiteraard zijn er wel enkele evidente ingrepen gedaan volgens de algemene principes van de reeks zoals het aanpassen van de spelling aan hedendaagse normen, het oplossen van afkortingen en het indelen in alinea's, maar Faesen heeft geen correcties aangebracht in de eigenlijke tekst van het A-manuscript. De correcties die door de kopiïst zijn aangebracht zijn overgenomen in de editie; ze worden telkens aangegeven in de paleografische noten, die samen met het uitgebreide variantenapparaat en het apparaat van bijbelcitatoren en bronnen onder de kritische tekst zijn te vinden. Dit geheel wordt gevolgd door een schematische samenvatting van de inhoud van de *Trappen* en een beknopt kritisch commentaar waarin de keuze voor enkele specifieke varianten in A wordt toegelicht. Tot slot bevat deze uitgave nog een handige woordenlijst met alle substantieven, adjectieven, werk- en bijwoorden die in de tekst van de *Trappen* voorkomen en een bronnenindex, met een overzicht van alle bronvermeldingen.

Dat alles maakt dat we nu beschikken over een betrouwbare, volledige en ook handzame editie van de *Trappen*, die wetenschappers alle bekende informatie over de overlevering en de varianten biedt en daar waar nodig is keuzes van de uitgever toelicht en motiveert. De geïnteresseerde leek, Nederlands- of Engelstalig, kan alle tekstkritische passages negeren en zich verdiepen in Ruusbroecs tekst, eventueel begeleid door de inleiding. Zoals eerder opgemerkt is die inleiding opvallend beknopt. De opzet van inleidingen in

een uitgave zoals de *Opera omnia* is in de eerste plaats, zo lijkt mij, om de lezers die minder bekend zijn met Ruusbroec en zijn werk de achtergrondinformatie te geven die noodzakelijk is voor een beter begrip van de tekst. Dat vraagt uiteraard niet om een uitgebreide discussie van alle standpunten over onzekere kwesties in het hedendaagse Ruusbroeconderzoek, en dus is het goed dat Faesen niet ingaat op details. Tegelijkertijd loopt hij daarmee het risico om net voor de onervaren Ruusbroeclezer niet altijd duidelijk genoeg te zijn, bijvoorbeeld wanneer hij bij de bespreking van de thema's en bronnen de naam van Jean Gerson laat vallen zonder enige toelichting. Wie Gerson niet kent heeft dus weinig aan Faesens verwijzing naar diens bedenkingen over het concept 'eenheid' in de mystiek.

Ook wanneer hij de structuur en inhoud van de *Trappen* uiteenzet gaat Faesen misschien iets te kort door de bocht. Hij kiest er namelijk resoluut voor om de lezer door de *Trappen* te gidsen aan de hand van de driedeling van het mystieke leven in een werkend, een begerend en een godschouwend leven, die centraal staat in Ruusbroecs werk dat het hoogst gewaardeerd wordt door de meeste onderzoekers, namelijk *Die geestelike brulocht*. Faesen heeft een overschot aan gelijk wanneer hij zegt dat die driedeling ook in de *Trappen* zit en het is inderdaad een goede manier om uit te leggen waar Ruusbroec het over heeft. Maar met formuleringen als 'de driedelige structuur van de *Trappen*' (p. 43) leidt Faesen de aandacht van zijn lezers te veel af van de zeven trappen waarin Ruusbroec zijn tekst indeelt. In tegenstelling tot Faesen ben ik van mening dat deze zeven trappen wél het voornaamste structuurprincipe zijn; ze zijn in ieder geval de indeling waarvan Ruusbroec wil dat ze in het oog springt. Het is niet verkeerd om de driedeling in de *Trappen* terug te willen vinden, maar het is niet noodzakelijk voor een helder begrip van de manier waarop Ruusbroec het mystieke leven in de *Trappen* presenteert.

De nuances en de voorzichtigheid die ik een beetje mis in de bespreking van de inhoud zijn wel heel duidelijk aanwezig in de bespreking van de problematiek rond de context en het doelpubliek van de *Trappen*. Faesen overloopt de verschillende mogelijkheden die in het onderzoek zijn opgeworpen en lijkt zelf, hoewel hij dat nergens expliciet stelt, het meest te voelen voor de betrekkelijk nieuwe denkpijpe dat de *Trappen* voor een groep van mannelijke lezers of toehoorders bestemd zou kunnen zijn. Hij haalt ook enkele tekstcitaten aan om die hypothese te onderbouwen, maar ontkracht zijn argumenten dan weer om het volgende concluderen: 'het veiligste

is dus om te stellen dat de geadresseerde (of geadresseerden) van de *Trappen* niet gekend is' (p. 39). In zekere mate kan dat eigenlijk ook gezegd worden over de geadresseerden van de *Opera omnia*: het beoogde doelpubliek is breed en divers en daardoor moeilijk concreet voor ogen te krijgen. Dat maakt van het schrijven van een inleiding die voor iedereen interessant is een moeilijke evenwichtsoefening. Het is dus vanzelfsprekend dat Faesen af en toe iets te veel overhelt in de richting van de specialist door bepaalde kennis te veronderstellen en dan weer misschien iets te veel in de richting van de leek door niet al te diep in te gaan op heikele kwesties. Maar Faesen weet wat hij zegt wel steeds helder te formuleren en zorgt daarmee voor een goede inleiding bij zijn welkome editie, waarmee de voorlaatste etappe is bereikt in de realisatie van de wens van alle hedendaagse Ruusbroeclezers om over een gedegen uitgave van het verzamelde werk van de mysticus te kunnen beschikken.